

Т.П. Руденко

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,
(Україна, Київ), tamararud@ukr.net,
ORCID (<https://orcid.org/0000-0003-2430-2225>)

О.О. Потіщук

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,
(Україна, Київ), potya@ukr.net;
ORCID (<https://orcid.org/0000-0001-9767-237X>)

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

У статті розглядаються соціально-філософські засади розвитку творчого потенціалу особистості. *Мета дослідження* полягає у визначенні впливу соціально-культурних процесів сучасного суспільства на розвиток творчого потенціалу особистості. *Застосовані методи:* у дослідженні використовуються загальнонаукові методи, філософські принципи системності, взаємозв'язку явищ дійсності. *Основні одержані висновки:* 1) визначено, що розвиток творчого потенціалу особистості є цілісною якістю людини, яка передбачає визначення та реалізацію її індивідуальних здібностей, які розкриваються у процесі творчої діяльності; 2) розглянуто роль особистості у цілісному суспільному процесі, проаналізовано вплив культурного середовища на формування ціннісних орієнтацій особистості; 3) розглянуто структуру творчого процесу, роль елементів несвідомого у творчій діяльності; 4) визначено роль соціальних інститутів у розвитку творчого потенціалу особистості; 5) результати дослідження стануть підґрунтям для розробки проблем розвитку творчого потенціалу особистості та ефективного застосування творчих здібностей людини у становленні сучасного соціально-культурного простору українського суспільства.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал особистості, творча діяльність, виховання, соціально-культурний простір, соціальне буття, соціальні інститути, ціннісні орієнтації, цінності.

DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF PERSONALITY IN MODERN SOCIOCULTURAL SPACE

The socially-philosophical grounds of development of creative potential of personality are examined In the article. A research aim consists of determination of influence of sociocultural processes of modern society on development of creative potential of personality. Used methods: scientific methods, philosophical principles of the system, intercommunication of all phenomena of reality, are used in research. Basic got results: 1) it is certain that development of creative potential of personality is integral quality of man, that envisages determination and realization of his individual capabilities that open up in the process of creative activity, 2) the role of personality is considered in an integral public process, influence of cultural environment is analysed on forming of the valued orientations of personality; 3) the structure of creative process is considered, role of elements unconscious in creative activity; 4) the role of social institutes is certain in development of creative potential of personality; 5) results of research will become a base for development of problems of development of creative potential of personality and effective application of creative capabilities of man in becoming of modern sociocultural space of Ukrainian society.

Keywords: work, creative potential of personality, creative activity, education, sociocultural space, social life, social institutes, valued orientations, values.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток творчого потенціалу особистості у сучасному суспільстві є одним із головних аспектів у дослідженні сутності людини. Актуальною постає проблема активного розвитку творчого, інтелектуального, когнітивного потенціалу кожної людини.

Пріоритетним завданням суспільного розвитку повинно бути формування гармонійної особистості, що володіє необхідним рівнем знань та духовними

цінностями. Реалізація цього завдання передбачає визначення ролі людини у цілісному суспільному процесі, так як соціально-культурний розвиток неможливий без формування творчої особистості.

Осмислення феномену творчості дасть можливість визначити шляхи вдосконалення творчих здібностей людини, відтворити активний тип особистості, яка зможе протистояти негативним викликам сьогодення. Провідна роль в реалізації цього завдання повинна належати державі, а вирішення важливих аспектів цієї проблеми відбуватися шляхом вдосконалення соціальних інституцій.

Вивчення впливу соціально-культурного простору на реалізацію творчого потенціалу особистості має філософський та соціологічний аспекти дослідження. Це вимагає здійснення пошуків ефективних шляхів реалізації цілісного творчого розвитку особистості.

Мета наукового дослідження – визначення впливу соціально-культурних процесів сучасного суспільства на розвиток творчого потенціалу особистості.

Реалізація даної мети передбачає вирішення поставлених задач:

- узагальнити сучасні уявлення про розвиток творчого потенціалу особистості;
- визначити структуру творчого процесу;
- розглянути вплив культурного середовища на формування ціннісних орієнтацій особистості;
- визначити роль соціальних інститутів у розвитку творчого потенціалу особистості;
- визначити роль особистості у цілісному суспільному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спираються автори. Дослідження розвитку творчого потенціалу особистості здійснювало багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Проведене дослідження потребувало аналізу наукових робіт, що стосуються феномену творчості у її загальному визначенні: Х. Андерсон, Ф. Баррон, У. Денніс, Е. Кестлер, Дж. Роберт, К. А. Піковер та інші, вивчення структури творчого процесу: П. Енгельмаєр, В. Матюшкін, О. Половинкін та

інші, психології творчості: С. Грузенберг, Ф. Дунаєвський, О. Кармін, Б. Лезін, Г. Маркелов, В. Роменець, О. Шумілін, ролі сфери несвідомого у творчому процесі: А. Бергсон, Й. Гейзінг, П. Флоренський.

Творча складова у визначенні сутності людського існування представлена у роботах вітчизняних дослідників: С. Аверінцев, М. Бахтін, О. Клепиков, Б. Новіков, В. Стрелков, А. Шумілін та інші.

Роль практичної діяльності у розвитку творчого потенціалу особистості представлена у працях А. Альгіна, Н. Козлова та інших.

Проблематика дослідження зумовила розгляд робіт присвячених впливу соціально-культурного середовища на розвиток людини: В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Мамардашвілі, Б. Новіков, В. Табачковський.

Аналіз зазначених публікацій, дав можливість зробити висновок, що з проблеми розвитку творчого потенціалу особистості не існує узагальнюючого дослідження, де б розглядався цілісний вплив елементів соціально-культурного простору на реалізацію творчих потенцій особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість збагачує буття людини новими матеріальними та духовними цінностями. Свідоме створення нових цінностей є характерною ознакою творчої діяльності, яка орієнтована на досягнення соціального прогресу, а також ще однією важливою ознакою творчості є розвиток людини, вміння бути творцем самого себе, тобто можливість розвивати свої здібності, реалізовувати свої потенції, і за будь-яких обставин бути самим собою.

Творчість виступає засобом самореалізації особистості, сутністю людського існування. Осмислення людини з точки зору проблем особистості, її духовної реалізації, стало мірою й критерієм оцінки соціально-культурного простору.

Творчість як засіб пізнання світу розкриває величезні можливості людського духу. Реалізація духовного буття як прояв творчого потенціалу людини, забезпечує виникнення нового в ідеальних формах та суспільно-практичній діяльності. Активізація духовного процесу сприяє виникненню умов дійсно творчого процесу, входженню особистості у стан натхнення.

Важлива роль належить несвідомій регуляції творчого процесу. Засобом її виразу виступає уява, інтуїція, переживання, гра, фантазія. Як зазначав А. Бергсон: «творчість – це передусім емоція» [1; с.46]. Саме з емоційного відношення до проблеми починається формування творчих можливостей людини.

Творчість пов'язана з духовними переживаннями, які відбуваються у свідомості людини. З переживання починається творчий процес, відбувається інстинктивна участь суб'єкта у творчому акті. Творчий задум, розгляд проблемної ситуації відбувається як на раціональному так і на інтуїтивному рівні.

Свідоме та несвідоме переживання виражає ставлення до явищ природи, предметів, сфери соціального буття. У П. Флоренського «емоції виводять особистість із самозакритої цілісності» і спрямовують до «вольової дії у світі», тобто «роблять з особистості частину світу» [6; с.169]. Чуттєвість людського серця «як принцип індивідуальності та орган відчуття Бога» [3; с.76], знаходимо у П. Юркевича, «як шлях до ідеалу та гармонії з природою» [3; с.76] у Т. Шевченка.

Творчість відкрита фантазії, уяві. Без реалізації внутрішньої свободи людина не може в повній мірі бути людиною. Вона повинна знайти свій шлях у житті, реалізувати свій потенціал.

Духовність, моральність, освіченість, вихованість людини є прагненням до досконалості та становлення особистості як цілісності. Але реалії сьогодення свідчать, що багато у чому втратили свою значимість старі цінності, а на їх місце поступово створюються нові.

Суспільство у взаємозв'язку діяльності спеціалізованих інституцій повинно формувати людину, її властивості, які б відповідали не лише соціальній ситуації, але і вимогам моральної відповідальності. Виконання цього завдання є неможливим без формування творчої особистості.

Людина є суб'єктом суспільних відносин, і лише у суспільстві вона може актуалізувати свій власний потенціал, сформуватись як особистість. Виховання особистості відбувається в результаті залучення людини до соціального

досвіду, а також завдяки розвитку її індивідуальних здібностей. Воно включає і соціалізацію, входження людини у систему соціальних інститутів і самовиховання, саморозвиток. При цьому найбільшого розвитку повинні отримувати найбільш значущі її здібності.

Людина одночасно як зближується так і віддаляється від суспільства, є носієм як соціально-типових, так і індивідуальних якостей. Суспільство постає як система, що саморозвивається завдяки обміну інформацією, ціннісними установками між учасниками соціально-культурного процесу. Завдяки самоорганізаційним процесам відбувається формування – економічного, соціально-культурного простору [4].

Важко оцінити вплив, який має на розвиток творчих здібностей особистості культура. Культура як соціальний інститут є носієм матеріальних та духовних цінностей людства, створених протягом його історичного розвитку. Особистість засвоює створені цінності та створює нові. Через власну діяльність особистість реалізує свій творчий потенціал, через що формує соціально-культурний простір. Створюються культурні норми які засвоюються кожним членом суспільства при цьому пріоритетним повинно бути етичне виховання.

Культурне виховання є однією з найголовніших форм взаємодії між соціальним середовищем і особистістю. Суспільство, яке виникло на певному етапі розвитку природи є змістовною цілісністю людини і природи. Сфери суспільства: політична, економічна, духовна не однаково впливають на свідомість і поведінку людей і постають у своїй взаємодії як середовище життєдіяльності індивідів.

Культура, яка засвоюється людиною з дитинства, відіграє важливу роль у її поведінці. На етичному рівні додається відповідальність особистості за свої дії. Особистість виступає носієм культурних цінностей, здійснює на них вплив у відповідності зі своєю свідомістю, трудовою активністю, соціальним станом. І якщо вона підготовлена, володіє високим інтелектом, відповідно, вона має більші можливості для реалізації власного потенціалу.

Важливим інститутом соціалізації людини виступає сім'я, дитина в сім'ї засвоює основні соціальні знання, набуває моральних якостей, певних цінностей та норм, які знадобляться їй для майбутнього життя. При цьому процес творчого розвитку залишається відкритим і надалі впливати на нього будуть інші соціальні інституції.

Ще одним соціальним інститутом, що також, має важливе, значення для успішного розвитку творчого потенціалу людини є освіта. За М. Шелером, освіта – це «мікрокосм», «світ у вигляді предметного знання» [7; с.21]. Через освіту, людина набуває знання, залучається до нових джерел інформації, відбувається розвиток та саморозвиток особистості.

В освітньому процесі реалізація творчого потенціалу визначається потребами та творчими здібностями особистості. Від правильної організації взаємного розвитку освітнього простору і творчого потенціалу особистості у сучасному суспільстві, залежить наскільки ця взаємодія буде ґрунтуватись на моральних принципах: відповідальності, довіри, свободи вибору.

Як суб'єкт розвитку власного творчого потенціалу, особистість має можливість вибирати діяльність, здійснювати вибір ціннісних орієнтацій та цінностей, усвідомлюючи при цьому відповідальність за власний вибір. Формування нової соціальної реальності буде залежати від того, в якій мірі соціальні процеси будуть збігатися з моральною відповідальністю.

Людина засвоює суспільні цінності, вона є інтегрованою у суспільство, виступає творцем сукупності усіх суспільних відносин. Вона не лише пристосовується до життя у суспільстві, але і виступає творцем історичного процесу. При цьому відбувається зміна не лише соціального середовища, але й перетворення самої людини, цей процес супроводжує перебіг творчого процесу.

Людина знаходить сенс свого існування у спілкуванні з іншими людьми, постає творцем нових форм суспільних відносин та носієм суспільних цінностей. Сутність людини визначається «у творчості оригінальних і неповторних форм людського життя» [2; с.261] і це означає не просто відтворення умов її існування, а всебічний розвиток її здібностей. Творчість постає як «істина у красі, як найбільш розвинена форма розвитку» [5; с.10].

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що творчий потенціал людини має не абстрактний теоретичний зміст, а виступає реальним енергетичним підґрунтям функціонування буття індивіду та соціального буття. Реалізуючи себе у різних сферах, долаючи суспільні виклики і створюючи нові реалії свого існування людина формується як особистість.

1) Визначено, що творчий потенціал не є винятково духовним утворенням, а є цілісною якістю людини; розглянуто структуру творчого процесу, роль елементів несвідомого у творчій діяльності.

2) Розглянуто роль особистості у цілісному суспільному процесі, вплив культурного середовища на формування ціннісних орієнтацій особистості. Людство і його культура розвиваються у відповідності з єдністю історичного процесу, його законами й закономірностями. До того ж зростає вплив інтеграційних процесів, культура залежить від соціально-економічного життя, а також інтелектуальної діяльності самої людини, тому розвиток творчого потенціалу особистості є необхідно визначеним.

3) Визначено роль соціальних інститутів у розвитку творчого потенціалу особистості. Активізація творчого потенціалу передбачає й перетворення самої людини. Реалізація творчого потенціалу особистості повинна відбуватись на основі продуктивної взаємодії вільної життєтворчості та власної відповідальності особистості за свої дії.

4) Визначено, що цілісний розвиток творчого потенціалу особистості можливий завдяки узгодженню взаємодії власних потреб особистості та потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Бергсон А. Два источника морали и религии / А. Бергсон. – М.: Канон, 1994. – 384с.
2. Григорьян Б.Т. Философия о сущности человека / Б.Т. Григорьян. – М.: Политиздат, 1973. – 319с.

3. Кримський С. Архетипи української культури / С. Кримський // Вісник Національної Академії Наук України. – К., 1998. – № 7-8. – С. 74-87.
4. Луман Николас. Общество как социальная система / Николас Луман; [пер. с нем. А. Антоновский]. – М.: Логос, 2004. – 232 с.
5. Новіков Б.В. Про основний принцип дійсного гуманізму / Б.В. Новіков // Творчість у філософських вимірах. К.: ВК «Політехніка». – 2015. – 187 с.
6. Флоренский П.А. Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях / П.А. Флоренский. – М.: Прогресс, 1993. – 324с.
7. Шелер М. Формы знания и образования: пер. с нем. / М. Шелер. – М.: Гнозис, 1994. – 413с.

References

1. Bergson A. Dva istohnika morali i religii / A. Bergson. – М.: Kanon, 1994. – 384 s. (Bergson A. Two sources of moral and religion / A. Bergson. – М.: Canon, 1994. – 384 p.).
2. Grigoryan B.T. Filosofiya o sushnosti heloveka / B.T. Grigoryan. – М.: Politizdat, 1973. – 319 s. (Grigoryan B.T. Philosophy about essence of man / B.T. Grigoryan. – М.: Politedition, 1973. – 319 p.).
3. Krymskij S. Arkhetypy ukrainskoi kultury / S. Krymskij // Visnyk Nacionalnoi Akademii Nauk Ukrainy – К., 1998. – № 7-8. – S. 74-87. (Crimean S. Arhetypy of the Ukrainian culture / S. Crimean // Announcer of National Academy Sciences of Ukraine. – К., 1998. – № 7-8. – P. 74-87.).
4. Luman Nikolas. Obshestvo kak socialnaja sistema / Nikolas Luman; [per. s nem. A. Antonovskij]. – М.: Logos, 2004. – 232 s. (Luman Nicholas. Society as frame of society. Nicholas Luman; [trudged. with him. A. Antonovky]. – М.: Logos, 2004. – 232 p.).

5. Novikov B.V. Pro osnovnyy prynsyp diysnoho hymanizmu / B.V. Novikov // Tvorshist u filosofskykh vymirakh K.: VK «Politehnika». – 2015. – 187 s. (Novikov B.V. About basic principle of actual humanism. Б.В. Новиков // Work in the philosophical measuring. K.: VK «Politehnika». – 2015. – 187 p.).
6. Florenskij P.A. Analiz prostranstvennosti i vremeni v hudogestvenno-izobrazitelnyh proizvedenijah / P.A. Floutnsrij – M.: Progress, 1993. – 324 s. (Florensky P.A. An analysis of spatialness and time is in artistically-graphic works / P.A. Florensky. – M.: Progress, 1993. – 324 p.).
7. Sheler M. Formy znaniya i obrazovanija: per. s nem. / M. Sheler. – M.: Gnozis, 1994. – 413 s. (Sheler M. Forms of knowledge and education: truded. with him. / M. Sheler. – M.: Gnozis, 1994. – 413 p.).